

Stimulerend signaleren

Begaafde leerlingen signaleren én stimuleren binnen een rijke leeromgeving

Gemiddeld 10% van de leerlingen heeft kenmerken die kunnen duiden op (hoog)begaafdheid¹. In een gemiddelde klas van 30 kinderen zitten dus 2-4 begaafde leerlingen. Iedere leerkracht heeft er daarom mee te maken. In de praktijk blijkt echter dat deze leerlingen lang niet altijd als zodanig (h) erkend worden. Hierdoor bestaat het risico dat zij niet de begeleiding krijgen die ze nodig hebben om hun talenten optimaal te ontwikkelen.

Signaleren draagt bij aan erkenning en verrijkend onderwijs

Het is belangrijk dat begaafde leerlingen via een systematische werkwijze in beeld worden gebracht en niet bij toeval worden ontdekt of pas wanneer er zich problemen voordoen. Ook deze leerlingen hebben recht op “passend onderwijs”, oftewel onderwijs dat past bij hun mogelijkheden en aansluit op hun talenten, interesses en kwaliteiten. Alleen dan is een doorgaande ontwikkeling mogelijk en krijgen zij voldoende uitdaging om hun eigen grenzen voortdurend te verleggen.

Vroegtijdige signalering draagt bij aan erkenning en zorgt ervoor dat een begaafde leerling zich gezien en begrepen voelt. Een betere afstemming van het leeraanbod en passende begeleiding kan hierdoor sneller plaatsvinden. Het doel van signalering is de behoeften aan leeraanbod en begeleiding vast te stellen. Een voorwaarde is dat er binnen (en/ of buiten) de school structurele aanpassingen geboden kunnen worden om aan die behoeften te voldoen. Het is belangrijk dat hierover goed afgestemd wordt met de ouders en dat de begeleiding thuis, op school en buitenschools op elkaar aansluit.

Begaafdheidskenmerken

Bij signalering van begaafde leerlingen gaat het vooral om de bewustwording van indicaties die kunnen duiden op begaafdheid. Er is geen eenduidige definitie van (hoog)begaafdheid en begaafde leerlingen zijn – net als andere kinderen – uniek, dus is het niet mogelijk om dit eenduidig vast te stellen. Bovendien heeft begaafdheid, net als intelligentie, niet betrekking op een statisch begrip, maar kan het zich blijvend ontwikkelen. Nieuwsgierigheid en de bereidheid om de benodigde inspanning te leveren om (eigen) gestelde doelen te bereiken zijn nodig om de aanwezige potentie optimaal te ontwikkelen en talenten zichtbaar te laten zijn. Ook de ontwikkeling van een open mindset, gericht op persoonlijke groei, is nodig om verder te ontwikkelen. Feedback die gericht is op geleverde inspanning en inzet draagt hier aan bij, terwijl feedback gericht op slim/begaafd “zijn” en labeling van kinderen bijdragen aan een fixed mindset (Dweck, 2012).

Kenmerkend voor begaafde leerlingen is onder andere de enorme **gedrevenheid** waarmee ze iets kunnen nastreven als dit hun passie of interesse betreft. Ze beschikken over een **hoog ontwikkelingspotentieel** waarmee ze heel snel nieuwe dingen eigen kunnen maken. Daarnaast zijn ze erg **sensitief**, bijvoorbeeld voor prikkels in hun omgeving, en beschikken ze over een **creërend (denk)vermogen**. Dergelijke kenmerken signaleren is nodig om inzicht te krijgen in de behoeften die hieruit voortvloeien, zodat hier effectief op ingespeeld kan worden.

¹ Het is niet mogelijk om een strikt onderscheid te maken tussen 'begaafd' en 'hoogbegaafd', aangezien dit een continuüm betreft. Daarom hanteert het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling de term '(hoog)begaafd' en verwijst hiermee naar de circa 10% kinderen met begaafdheidskenmerken (die al dan niet zichtbaar kunnen zijn, mede afhankelijk van persoonlijkheids- en omgevingsfactoren). In deze kwaliteitskaart wordt deze groep kinderen aangeduid met 'begaafde leerlingen'.

Stimulerend signaleren

Waar vaak nog veel misverstanden over bestaan, is dat een begaafd kind op alle talentgebieden uitblinkt en dat het op alle ontwikkelingsgebieden even ver is. Begaafdheid is echter **domeinspecifiek** en juist bij zeer begaafde kinderen komt het vaak voor dat de verschillen tussen bepaalde ontwikkelingsgebieden (veel) groter zijn dan gemiddeld (asynchroon). Dit betekent dat de sterke en minder sterke kanten van ieder kind per talentgebied in kaart gebracht moeten worden. De genoemde **'asynchrone ontwikkeling'** maakt dat het ook weinig zinvol is om algemene adviezen voor begeleiding of suggesties voor onderwijsaanpassingen aan te reiken voor "de" begaafde leerling.

Begaafdheid uit zich daarnaast op verschillende manieren. Om hier inzicht in te verschaffen en begrip te bevorderen, hebben Betts & Neihart (1988; 2010) zes profielen opgesteld van verschillende typen begaafde en getalenteerde leerlingen (zie figuur 1). Deze profielen verschaffen informatie over gedrag, gevoelens en behoeften van begaafde leerlingen.

Figuur 1: Profielen van begaafde leerlingen – Deze profielen geven inzicht in verschillen in gedrag, gevoelens en behoeften van begaafde leerlingen en bieden aanknopingspunten voor begeleiding thuis en op school. In gesprekken met leerlingen en ouders kan dit verder verkend worden.

Een overzicht van de profielen van begaafde leerlingen met de kenmerken en de behoeften van de leerlingen, de wijze waarop anderen hen zien en kunnen signaleren en begeleiden, zowel thuis als op school: bit.ly/1OeXTyY

Figuur 2: Begaafdheidskenmerken – Deze 'word cloud' geeft een overzicht van kenmerken die bij een begaafde leerling zichtbaar kunnen zijn, mede afhankelijk van persoonlijkheids- en omgevingsfactoren. (Aanknopingspunten voor verdere verdieping hierop is te vinden via de genoemde namen van belangrijke onderzoekers in de denkwolken.) [Bron: www.hoogbegaafdheid-in-zicht.nl]

Stimulerend signaleren

Meer informatie over begaafdheidskenmerken is te vinden binnen het thema 'Begaafdheid' op bit.ly/1IU5wxS

Onderpresteren voorkomen: stimulerend signaleren

Begaafdheidskenmerken (zie figuur 2) zijn niet altijd (meer) zichtbaar. Het is daarom niet mogelijk om eenvoudigweg een lijst met kenmerken "af te vinken" en op grond hiervan conclusies te trekken met betrekking tot het al dan niet begaafd "zijn". De eigenschappen van (hoog)begaafde leerlingen kunnen onderling ook erg verschillen en soms zelfs tegengesteld zijn. Zo is bijvoorbeeld de ene begaafde leerling erg leergierig, terwijl een andere begaafde leerling door bijvoorbeeld een inadequaat onderwijsaanbod het plezier in leren verloren heeft en is gaan onderpresteren.

Begaafde kinderen kunnen erg gevoelig zijn voor verwachtingen van anderen. Hierdoor kan het zijn dat zij zich aanpassen aan wat de omgeving vraagt. Wanneer deze vooral is ingericht rondom het gemiddelde, is de kans groot dat juist succesvol aangepaste of onderduikende leerlingen niet (h)erkend zullen worden als mogelijk begaafd. Zij krijgen dan niet het aanbod en de begeleiding die bij hen past, waardoor de kans bestaat dat hun leermotivatie afneemt en zij in een vicieuze cirkel terecht komen.

Passende begeleiding en verrijking zijn altijd maatwerk, afgestemd op de individuele behoeften van een leerling. Een goede afstemming realiseer je het beste in nauwe wisselwerking met de leerling zelf. Gesprekken met leerlingen bieden hiervoor de belangrijkste aanknopingspunten, evenals de samenwerking met ouders. De vraag die steeds centraal staat, is: wat heeft het kind nu nodig op motorisch, sociaal, emotioneel én cognitief gebied? Om goed zicht te houden op de actuele behoeften van het kind is het van belang om de ontwikkeling samen met het kind continu te volgen. Doelen en aanpak kunnen dan op basis van ervaring en voortschrijdend inzicht flexibel bijgesteld worden.

Omdat signalering én passende begeleiding erg nauw samenhangen, is het noodzakelijk dat er een stimulerende omgeving is, met ruimte en aandacht voor kritisch en creatief denken. Als dergelijke kwaliteiten doelgericht worden aangesproken, kunnen ze zichtbaar worden. Dat is de kern van stimulerend signaleren.

Rijk onderwijs voor alle leerlingen

Voor scholen is het van belang dat zij passende keuzes maken in hoe zij recht doen aan de mogelijkheden van begaafde leerlingen en dat dit ingebed is binnen het hele onderwijs. Zowel wat betreft het spectrum aan beschikbare onderwijsarrangementen als de ondersteuningsstructuur.

De belangrijkste factoren die hierbij een rol spelen, zijn:

- een stimulerende leeromgeving, op school, thuis en in (buitenschoolse) "peer" groepen, waardoor kinderen hun talenten kunnen laten zien en signaleren mogelijk is;
- diverse onderwijsaanpassingen voor talentvolle en begaafde leerlingen, zoals versnellen en compacten & verrijken, waarbij het verrijken bestaat uit een breed en gevarieerd aanbod met voor alle leerlingen voldoende ruimte voor het maken van eigen keuzes;

- gedreven professionals met de gewenste kennis, houding en vaardigheden die nodig zijn om passende begeleiding te bieden en om de lat op de juiste hoogte te leggen voor uitdagend onderwijs dat aansluit op de actuele ontwikkelingsmogelijkheden van leerlingen;
- onderwijs in flexibele groepeeringsvormen: bijvoorbeeld met leeftijdsgenoten op basis van gedeelde interesses of op ontwikkelingsniveau in (deeltijd of voltijd) peergroeponderwijs dat is afgestemd op de behoeften van begaafde leerlingen.

Systematisch signaleren van begaafde leerlingen

Het is van belang dat er bij het signaleren van begaafdheidskenmerken gebruik gemaakt wordt van verschillende informatiebronnen. Zowel ouders, leerlingen, leerkrachten als andere betrokkenen spelen hierbij een rol. Om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de eventuele begaafdheid bij een leerling en zijn/haar behoeften aan begeleiding en ondersteuning dienen objectieve gegevens én subjectieve gegevens systematisch verzameld te worden.

Objectieve gegevens

Objectieve gegevens zijn bijvoorbeeld prestaties in de klas, resultaten bij (door) toetsen, DLE-scores en vaardigheidsscores (af te lezen via het alternatieve leerlingrapport in het leerlingvolgsysteem). Veel van dergelijke gegevens over leerlingen worden geregistreerd, maar niet altijd geanalyseerd en geïnterpreteerd, waardoor ze nog te weinig als relevante informatiebron worden gebruikt. Wanneer dit wel systematisch wordt gedaan, levert dit relevante inzichten op met betrekking tot de mogelijkheden en behoeften van leerlingen, zodat hier op ingespeeld kan worden in aanbod en begeleiding.

Hoewel hoge prestaties een indicatie voor begaafdheid zijn, bieden alleen prestaties hier geen uitsluitel over. Begaafde leerlingen beschikken over het potentieel om uitzonderlijke prestaties te leveren (behorend tot de beste 10% op één of meerdere vak-/begaafdheidsgebieden), maar dit komt niet altijd tot uiting in schoolse prestaties of tijdens de afname van een intelligentie- of andere prestatietest. Diverse factoren, zoals faalangst, perfectionisme, of een (tijdelijke) vervelende thuis- of schoolsituatie, kunnen van negatieve invloed zijn, waardoor prestaties lager zijn dan op grond van het aanwezige potentieel verwacht mag worden. Bij de interpretatie van behaalde resultaten dienen dergelijke aspecten altijd meegenomen te worden.

Uiteraard kan een intelligentieonderzoek - door een hiertoe bevoegd specialist *met expertise op het gebied van (hoog)begaafdheid* - in geval van twijfel aanvullende informatie bieden. Dit kan vooral zinvol zijn wanneer de verschillen van inzicht tussen ouders en school groot zijn, of wanneer kenmerken van leer- en/of gedragsproblemen doen vermoeden dat er (structurele) belemmeringen zijn die de ontwikkeling in negatieve zin beïnvloeden. Echter, een dergelijk onderzoek is niet nodig wanneer de behoeften van de leerling en de benodigde begeleiding en ondersteuning duidelijk zijn en wanneer passend onderwijs geboden kan worden.

Subjectieve gegevens

Subjectieve gegevens zijn gebaseerd op het beeld dat de leerkracht, ouders, de leerling zelf, medeleerlingen, of andere betrokkenen binnen en buiten de school van de leerling hebben. Interviews, gesprekken, vragenlijsten, informatie over de voorschoolse ontwikkeling, vermoedens en herkenning door ouders of door andere (hoog)begaafden, en observatiegegevens kunnen allemaal een waardevolle aanvulling leveren om tot een totaalbeeld van de individuele - mogelijk begaafde - leerling te komen. Het volgen van het proces en bijhouden van producten van leerlingen met behulp van portfoliogesprekken biedt ook veel inzicht in de ontwikkeling van leerlingen en aanknopingspunten voor de begeleiding.

Gegeven de gevoeligheid voor verwachtingen in de omgeving is het risico groot dat een begaafde leerling zich al heel kort na aanvang op de basisschool aanpast en gaat onderpresteren. Daarom is het essentieel dat bij de intake ouders gevraagd worden naar indicaties die duiden op een ontwikkelingsvoorsprong. Uit onderzoek en ervaring blijkt dat ouders goed in staat zijn in te schatten hoe de ontwikkeling van hun kind zich verhoudt tot die van leeftijdgenoten (Mooij & Smeets, 1997). Deze informatie is daarom van groot belang. Daarnaast is het belangrijk dat er bij kleuters al in de eerste weken gericht geobserveerd wordt door actief rijke leersituaties aan te bieden. Een stimulerend aanbod, waarbij de begaafdheidskenmerken worden aangesproken, kan bijvoorbeeld gerealiseerd worden door andere vragen te stellen bij bestaande materialen. Een hulpmiddel om het denken te openen en hogere orde denkvaardigheden aan te spreken zijn bijvoorbeeld de 'denksleutels' (Ryan, 1990).

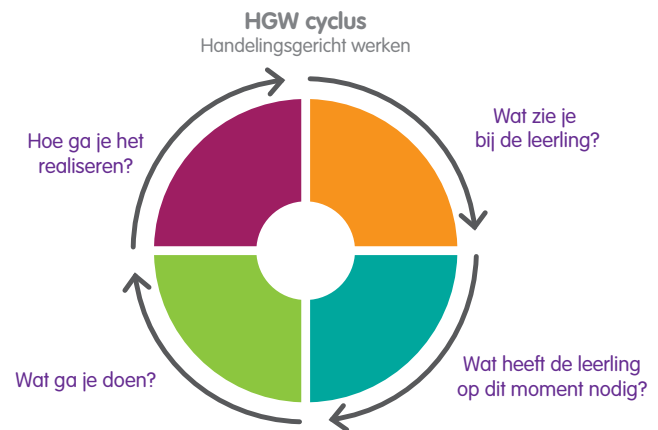
Voor een Nederlandse vertaling met uitgewerkte voorbeelden van de denksleutels is meer informatie te vinden op www.talentstimuleren.nl/onderwijs/primair-onderwijs/hulpmiddel/1289-denksleutels

Het combineren en verzamelen van beschikbare informatie vraagt uiteindelijk altijd om een interpretatie, waarbij expertise op het gebied van begaafdheid een absolute vereiste is. Dit geldt ook voor het eventuele gebruik van instrumenten die zijn ontwikkeld om te ondersteunen bij het signaleren en in kaart brengen van de behoeften van begaafde leerlingen.

Handelingsgericht en doelgericht werken

Het systematisch signaleren en begeleiden sluit aan op de werkwijze van handelingsgericht werken (HGW) dat uitgaat van de volgende 7 principes:

1. Onderwijsbehoeften van de leerling centraal stellen
2. Afstemming en wisselwerking tussen kind en zijn omgeving
3. De leerkracht doet ertoe
4. Positieve aspecten zijn van groot belang
5. Constructieve samenwerking tussen school en ouders
6. Doelgericht werken
7. De werkwijze is systematisch en transparant

Figuur 3: HGW cyclus: De 4 fasen en bijbehorende vragen die relevant zijn in de cyclus van handelingsgericht werken.

De HGW cyclus (zie figuur 3) bestaat uit 4 fasen: waarnemen, begrijpen, plannen en realiseren. De volgende vragen zijn in deze fasen richtinggevend:

- Wat zie je bij de leerling?
- Wat heeft de leerling op dit moment nodig?
- Wat ga je doen?
- Hoe ga je het realiseren?

Wanneer de werkwijze van HGW cyclisch en systematisch wordt gevolgd, komen de talenten en de persoonlijke kwaliteiten en uitdagingen voor de leerling helder in beeld, evenals de kansen en belemmeringen die er in de omgeving zijn. Zo worden behoeften duidelijk, wordt de ontwikkeling gezien en kunnen leerlingen optimaal gestimuleerd worden, zodat ze écht tot leren komen en zich verder kunnen ontwikkelen. Tijdens dit ontwikkelingsproces is het allerbelangrijkste dat leerlingen zelfinzicht ontwikkelen, waarmee ze steeds beter zelf de verantwoordelijkheid kunnen nemen voor hun eigen leerproces, bijvoorbeeld door eigen doelen te stellen en hierop te reflecteren.

Hulpmiddelen bij het observeren (fase 1: waarnemen)

Bestaande leerlingvolg- en observatiesystemen bieden waardevolle informatie om te benutten bij het bepalen wat leerlingen al beheersen en nodig hebben voor verdere ontwikkeling (Janssen & Breediijk- Dekker, 2014). Bij het gericht observeren van begaafdheidskenmerken kan (aanvullend) gebruik gemaakt worden van observatielijsten waarin leer- en persoonlijkheidseigenschappen die kenmerkend zijn voor begaafden, zijn beschreven. In diverse signaleringsinstrumenten zijn observatielijsten opgenomen die hiervoor ingezet kunnen worden. Dergelijke signaleringsinstrumenten zijn overigens niet geschikt en niet bedoeld om (hoog)begaafdheid vast te stellen. Ze dienen vooral om gericht meer informatie over een leerling in kaart te brengen.

In rijke leersituaties kunnen begaafdheidskenmerken actief en doelgericht geobserveerd worden en ontstaat een completer beeld van de leerling. Ook is het belangrijk interesses, specifieke talenten en persoonlijke kwaliteiten in kaart te brengen en onderzoek te doen naar leer- en denkvoorkeuren, bijvoorbeeld met behulp van vragenlijsten.

Stimulerend signaleren

Meer informatie, criteria voor rijke leeractiviteiten en voorbeelden van leermaterialen die stimulerend signaleren mogelijk maken is te vinden op bit.ly/1IU7T3N. Diverse hulpmiddelen waarmee beter op behoeften van leerlingen ingespeeld kan worden op zijn te vinden op: bit.ly/1TJ9ZE4

Figuur 4: Inzicht in het proces van talentontwikkeling – Het model ‘Talent in Ontwikkeling’ (Houkema & Kaput, 2011) laat zien welke factoren van invloed zijn op het ontwikkelingsproces. Het ontwikkelingsproces staat hierin centraal en is gericht op persoonlijke groei. Talenten, persoonlijke kwaliteiten en kansen in de omgeving zijn het belangrijkste aanknopingspunt voor verdere ontwikkeling, ook bij het leren omgaan met de persoonlijke uitdagingen en eventuele belemmeringen in de omgeving.

Meer informatie, hulpmiddelen en een animatievideo met uitleg over het model ‘Talent in ontwikkeling’ is te vinden op: www.talentstimuleren.nl/thema/stimulerend-signaleren/talent-in-ontwikkeling

Analyseren en interpreteren van (aanvullende) gegevens (fase 2: begrijpen)

Voor de interpretatie van gegevens die zijn verkregen met vragen-/observatielijsten zijn gesprekken op basis van de ingevulde antwoorden met verschillende betrokkenen noodzakelijk. Het voeren van deze gesprekken en de interpretatie van gegevens dient gedaan te worden met ondersteuning van een begaafdheidsdeskundige. In ieder team zou op zijn minst één specialist op dit vlak laagdrempelig beschikbaar moeten zijn. Daarnaast zal iedereen in het team over basiskennis moeten beschikken om signalen te herkennen die kunnen duiden op begaafdheid.

Gesignaleerd en dan? (fase 3: plannen)

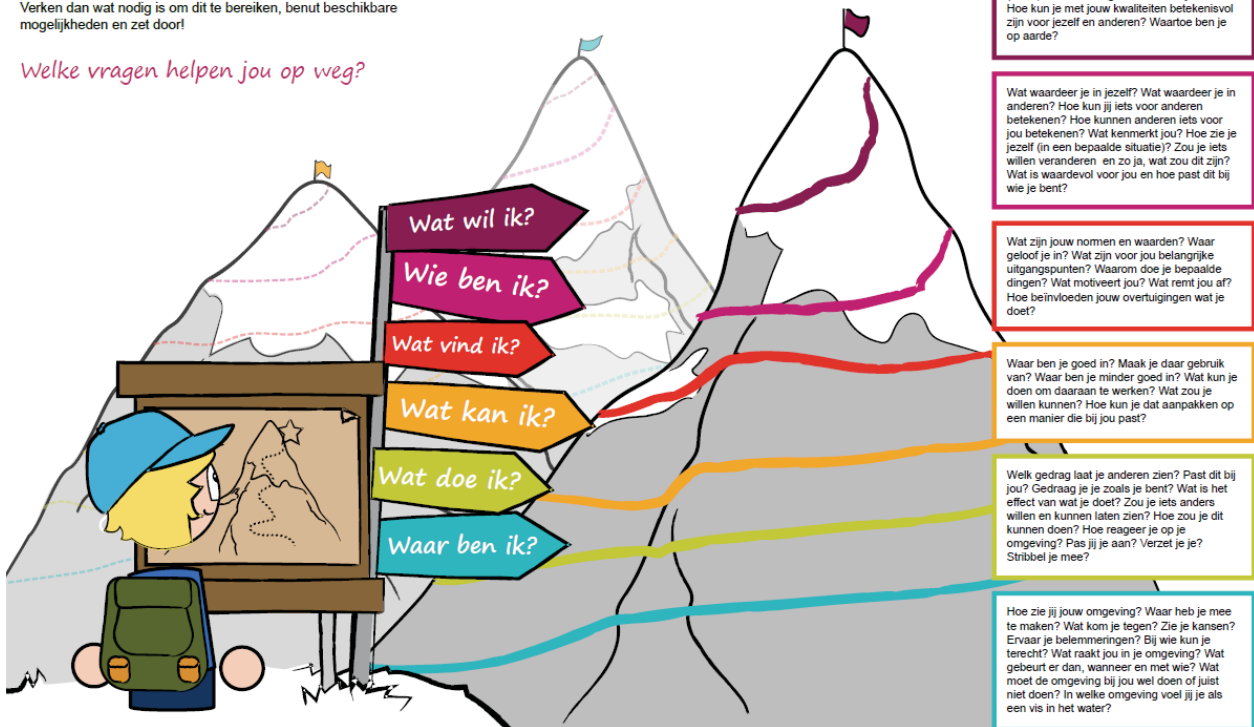
Signalering is geen einddoel maar een terugkerend aanknopingspunt voor verdere begeleiding dat onderdeel uitmaakt van een cyclisch proces van signaleren, interpreteren, plannen, handelen, evalueren en bijstellen. De basis voor optimale talentontwikkeling is het bieden van uitdagende leeractiviteiten die aansluiten bij de in beeld gebrachte interesses, talenten en kwaliteiten van leerlingen. Daarnaast is het belangrijk om ook te werken aan de uitdagingen en om in gesprek met kinderen te ontdekken hoe hier het beste mee omgegaan kan worden (zie figuur 4). Juist dan kunnen de specifieke kwaliteiten van pas komen en kan het kind deze inzetten om te leren omgaan met zijn uitdagingen en op zoek te gaan naar kansen om (ervaren) belemmeringen in de omgeving om te buigen, of te accepteren. In deze fase ga je dus gezamenlijk doelen stellen.

Welke mogelijkheden zie jij voor jezelf?

Ben je nieuwsgierig en bereid je in te zetten om te ontdekken hoe jij je talenten verder kunt ontwikkelen?

Verken dan wat nodig is om dit te bereiken, benut beschikbare mogelijkheden en zet door!

Welke vragen helpen jou op weg?

Figuur 5: Persoonlijke doelen stellen – Zes reflectievragen vragen op basis van de piramide van Bateson (1984) en het reflectiemodel van Korthagen & Vasaloo (2001) met verdiepende hulpvragen die bijdragen aan identiteitsontwikkeling.

Het hulpmiddel 'Hoe kun je jouw talenten verder ontwikkelen?' geeft voorbeeldvragen die leerlingen hierbij op weg helpen:

<http://bit.ly/1Zhl7v>

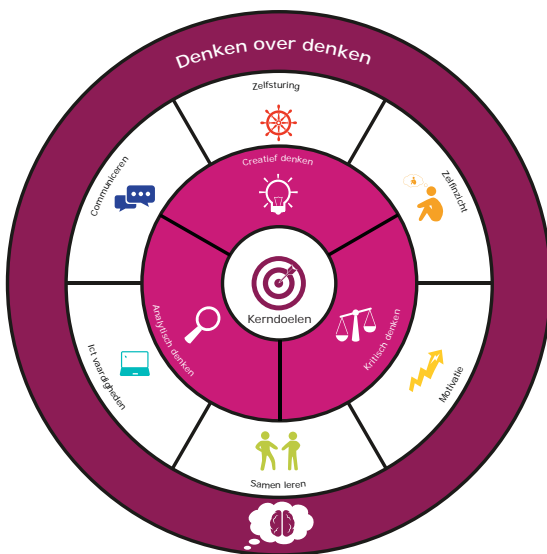
Bij het stellen van doelen is het van belang om activiteiten te kiezen die aansluiten op de eigen interesses en passies van de leerling. Zorg dat leerlingen bewust worden van hun talenten en persoonlijke kwaliteiten en werk bewust aan het creëren van mogelijkheden om een eigen identiteit te ontwikkelen. Stel doelen samen met de leerling en laat leerlingen proberen antwoorden te formuleren op vragen als 'waar ben ik?', 'wat doe ik?', 'wat kan ik?', 'wat vind ik?', 'wie ben ik?' en 'wat wil ik?'. Deze reflectievragen (zie figuur 5) sluiten aan op de zes niveaus van bewustzijn van Bateson (1984) en bieden een mooi aanknopingspunt om met leerlingen in gesprek te gaan. Als leerlingen leren nadenken over het eigen handelen en de invloed daarvan op de omgeving, groeit het zelfinzicht en daarmee het besef hoe ze zélf invulling kunnen geven aan onderwijs en hoe leuk leren kan zijn. Verken in gesprek met de leerling ook welke kennis en vaardigheden ze doelgericht (verder) willen ontwikkelen (zie figuur 6).

Doelgericht je talenten verder ontwikkelen

Ben jij klaar voor de toekomst?

Hoe zie jij dat voor je? Wat wil je weten en kunnen? Welke kennis en vaardigheden heb je nu én later nodig? Hoe zorg je voor een open mindset, waarbij je jezelf steeds wilt blijven ontwikkelen om verder te groeien?

Jezelf breed ontwikkelen en heldere doelen stellen is belangrijk. Neem verantwoordelijkheid voor je eigen leerproces. Dit doe je bijvoorbeeld door na te denken of je goed op weg bent en wat eventueel nog beter of anders kan. Benut kansen en creëer mogelijkheden om je eigen koers te bepalen. Zo geef je zelf richting aan jouw toekomst!

CREATIEF DENKEN Je kunt flexibel inspelen op nieuwe omstandigheden en doortziet problemen. Je bedenkt veel nieuwe ideeën en komt met nieuwe vragen. Ook kun je ideeën aan elkaar verbinden. Bij problemen creëer jij originele oplossingen.	KRITISCH DENKEN Je controleert veronderstellingen en toetst de betrouwbaarheid van informatie. Je mening onderbouw je met argumenten. Je kunt verschillende perspectieven innemen en kiest de meest geschikte oplossing.	ANALYTISCH DENKEN Je weet welke informatie nodig is om een probleem op te lossen. Ingevalde problemen deel je op in kleinere onderdelen. Zo zorg je voor meer overzicht in het geheel. Je herkent verschillen en overeenkomsten en ziet verbanden. Je trekt logische conclusies.
ZELFSTURING Je neemt de verantwoordelijkheid voor je eigen leerproces en voor een verzorgd resultaat. Je stelt haalbare doelen die uitdagen en werkt volgens een zelf gemaakt plan. Je vraagt op tijd hulp als je er zelf niet uitkomt. Je focus op je doel en stelt plannen bij als het nodig is.	ZELFINZICHT Je onderzoekt waar je goed en minder goed in bent. Je weet wat je leuk vindt en wat het beste bij je past. Met gevoelens kun je omgaan en je stemt af op anderen. Critiek gebruik je in je voordeel en je begrijpt dat je van tegenslagen kunt leren. Je weet wat je wil en gaat daar ook voor.	MOTIVATIE Je onderzoekt waarom je iets doet en wat je drijfveren zijn. Je zet door en leert jezelf te motiveren voor jouw doelen en die van anderen. Uitdagingen ga je aan om van te leren!
SAMEN LEREN Je richt je met elkaar op een gemeenschappelijk doel. Je werkt samen om dit doel te bereiken. Je zet je in voor een goede onderlinge sfeer. Je maakt een product, waaraan iedereen heeft kunnen bijdragen.	ICT VAARDIGHEDEN Je past digitale hulpmiddelen toe om informatie te vinden, te gebruiken en te presenteren. Je ontwikkelt digitale producten, gebruikt multimedia en leert bijvoorbeeld programmeren.	COMMUNICEREN Je maakt in begrijpelijke taal je mening en ideeën duidelijk. Je luistert actief naar wat anderen vertellen en stelt vragen. Je geeft en ontvangt feedback.
DENKEN OVER DENKEN Je denkt bewust na over je eigen werk en hoe dat tot stand is gekomen. Je weet wat sterke punten en verbeterpunten van je aanpak en product zijn. Uit feedback haal je informatie voor toekomstig leren.		

Figuur 6: Kader voor ontwikkeling – Kader met (denk)vaardigheden om verder te ontwikkelen die zowel nu als in de toekomst van belang zijn.

Het hulpmiddel 'Doelgericht jouw talenten verder ontwikkelen' biedt een overzicht van doelen en vaardigheden, waaraan in overleg met leerlingen gericht (verder) gewerkt kan worden: <http://bit.ly/1mSboNR>

Soms zorgen de persoonlijke uitdagingen of omgevingsfactoren voor een (structurele) belemmering van de ontwikkeling. Dit is bijvoorbeeld het geval bij 'dubbel bijzondere' kinderen, die naast hun begaafdheid ook (kenmerken van) leer- en/of gedragsproblemen laten zien. Het is verstandig om dan in een plan van aanpak met deze leerlingen concrete doelen te formuleren voor een bepaalde periode (van 6-8 weken) en hier aan te geven wat nodig is om de gestelde doelen te bereiken.

Uitvoeren en eventueel bijstellen van handelingsplan (fase 4: realiseren)

Het is nodig regelmatig te evalueren met alle betrokkenen om te bepalen wat werkt, om de ontwikkeling vast te stellen en aanpassingen te kunnen bewerkstelligen. Wanneer een plan van aanpak is opgesteld, is het belangrijk om voor een periode van 6-8 weken te werken volgens het opgestelde plan van aanpak en het daarna te evalueren. Leerlingen reageren verschillend op veranderingsprocessen, waardoor het belangrijk is hier tijd voor te nemen. Het is niet realistisch om bij een ingezette aanpak meteen verandering te verwachten.

Wanneer een leerling bijvoorbeeld nog niet eerder heeft leren omgaan met situaties waarin hij tegen zijn grenzen aanloopt, kan hij bijvoorbeeld aangeboden verrijkingswerk als "saai" benoemen. Dit kan een uiting zijn van het feit dat een leerling niet gewend is om na te denken over zijn aanpak. Ook kan het een teken zijn van weerstand bij het kind als het niet alles in één keer weet of kan, en om hulp moet vragen. Dit zijn de momenten waar het échte leren plaatsvindt en juist dan is ondersteunende coaching bij het leerproces nodig, zodat de leerling leert omgaan met de frustraties die dit in eerste instantie op kan roepen.

Om het effect van een aanpak in kaart te brengen, begint na een bepaalde periode het proces van waarnemen, begrijpen, et cetera van voren af aan. Daarvoor kunnen opnieuw (observatie)hulpmiddelen ingezet worden.

Voor meer informatie over passend onderwijs voor begaafde leerlingen, zie Drent & van Gerven (2012) en voor informatie en hulpmiddelen m.b.t. onderwijsaanpassingen als compacten & verrijken, versnellen en peergroeponderwijs (plusklassen), zie <http://bit.ly/1OfIDVX>

Algemene tips voor Stimulerend signaleren

- Bepaal een door het team gedragen systematische werkwijze die aansluit op bestaande werkwijzen en te integreren is binnen bestaande ondersteuningsstructuren, passend bij de visie van de school met betrekking tot onderwijs en talentontwikkeling.
- Maak (beter) gebruik van beschikbare gegevens en mogelijkheden van observatie- instrumenten/registratiesystemen/leerlingvolgsystemen die al aanwezig zijn en leg dit vast in beleid.
- Stel de grootte van de didactische voorsprong per vakgebied vast en sluit in didactisch opzicht zoveel mogelijk aan bij het instructieniveau van de leerling, zodat er leren in de zone van naaste ontwikkeling mogelijk is (gebruik bijvoorbeeld DLE, LVS vaardigheidsscores, of het algemeen functioneringsniveau met behulp van het alternatief leerling rapport).
- Breng aandachtspunten en behoeften van leerlingen op sociaal-emotioneel gebied en wat betreft leer- en werkstrategieën en executieve functies in beeld (observatie-/volgsysteem en - indien nodig - gebruik van bijvoorbeeld SVL/SAQI).
- Stel ontwikkeling centraal. Ga dus uit van "persoonlijk excelleren" en niet van "excellente" prestaties gebaseerd op vergelijkingen met "het" gemiddelde.
- Houd een portfolio bij van leerlingen om de ontwikkeling te volgen en zicht te krijgen op interesses van leerlingen waar op ingespeeld kan worden.
- Let ook op het proces en de resultaten bij zelfgekozen projecten/ spreekbeurten.
- Ga uit van de talenten en kwaliteiten van leerlingen en houd rekening met leer- en denkvoorkeuren om doelbewust sterke en minder sterke kanten verder te ontwikkelen.
- Stel passende eisen en creëer gevarieerde, rijke leersituaties voor alle leerlingen.
- Maak gebruik van professionals en instellingen in de buurt met specifieke expertise. Via de website van het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling kunt u gericht zoeken naar professionals en instellingen met specifieke expertise op thema's als Begaafdheid, Stimulerend signaleren, of Dubbel bijzonder (voor begaafde leerlingen met kenmerken van leer- en/of gedragsproblemen).

Literatuur

- Bateson, G. (1984). *Het verbindend Patroon*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Betts, G.T. & Neihart, M. (1988). *Profiles of the gifted and talented*. *Gifted Child Quarterly*, 32(2), 248-253.
- Betts, G.T. & Neihart, M. (2010). *Revised profiles of the gifted and talented*. Gevonden op 6 januari 2015: <http://bit.ly/1PTKaQU>
- Drent, S. & Gerven, E. van (2012). *Passend onderwijs voor begaafde leerlingen*. Assen: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum.
- Dweck, C. S. (2012). *Mindset: How You Can Fulfil Your Potential*. Londen: Constable & Robinson Limited.
- Hollenberg, J. e.a. (2014). *Werken met leerlingen met hoge vaardigheidsscores in het Cito Volgsysteem primair en speciaal onderwijs*. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 9, 357-369. Gevonden op 6 januari 2015: <http://bit.ly/1mTlYF5>
- Houkema, D. & Kaput, A. (2011). *Het model Talent in ontwikkeling*. In: Houkema, D & Kaput, A. (2013). *(Begaafde) leerlingen krijgen grip op eigen ontwikkeling*. *Zorg Primair*, 4, 25-27.
- Houkema, D., Steenbergen-Penterman, N., Boekhorst-Reuver, J. te, Hulsbeek, M., (2010). Digitale versie van de Hoogbegaafdenwijzer Basisonderwijs: *Aandachtspunten voor het opstellen, implementeren en vastleggen van beleid voor (hoog)begaafde leerlingen in het basisonderwijs*. Enschede: SLO.
- Janson, D. (2014). *Doelen stellen met je leerlingen*. Kwaliteitskaart School Aan Zet. Gevonden op 6 januari 2015: <http://bit.ly/1mSfJR4>
- Janssen, Y. & Breedijk- Dekker, J. (2014). *Een (zeer) goed presterende leerling is meer dan zijn vaardigheidsniveau*. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 9, 357-369. Gevonden op 6 januari 2015: <http://bit.ly/1neKfLO>
- Korthagen, F. & Vasalos, A. (2001). *Maatwerk bij coaching*. *Handboek Effectief Opleiden* 26(167), 11.5-3.01- 11.5-3.16
- Mooij, T., & Smeets, E. (1997). *Beginkenmerken van leerlingen in de basisschool*. Nijmegen: KU, ITS.
- Ryan, T. (1990). *Thinkers Keys for Kids*. Gevonden op 6 januari 2015: <http://bit.ly/1Ofos9w>

Colofon

Deze kwaliteitskaart is samengesteld door Desirée Houkema, Nora Steenbergen-Penterman en Yvonne Janssen (SLO, Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling) en is een uitgave van School aan Zet. Voor vragen rond de kwaliteitskaart kunt u contact opnemen met School aan Zet via secretariaat@schoolaanzet.nl.

© Buiten het downloaden zijn alle rechten op dit product voorbehouden aan:

Postbus 556, 2501 CN Den Haag
e-mail: secretariaat@schoolaanzet.nl
www.schoolaanzet.nl